

Situationen för nationella minoriteter inom den kommunala äldreomsorgen

2021

Denna publikation skyddas av upphovsrättslagen. Vid citat ska källan uppges. För att återge bilder, fotografier och illustrationer krävs upphovsmannens tillstånd.

Publikationen finns som pdf på Socialstyrelsens webbplats. Publikationen kan också tas fram i alternativt format på begäran. Frågor om alternativa format skickas till alternativaformat@socialstyrelsen.se

Artikelnummer 2022-5-7899
Publicerad www.socialstyrelsen.se, maj 2022

Resultat i korthet

- Service på minoritetsspråk ges nästan uteslutande inom förvaltningsområdena men det är ovisst om graden av service motsvarar de faktiska behoven.
- Kunskapen om att de nationella minoriteterna har särskilda rättigheter har inte nått fram till kommunerna.
- Den reviderade minoritetslagen från 2019 som ger ökade rättigheter för samtliga äldre från de nationella minoriteterna har hittills inte fått något genomslag.
- Kommunerna har en bristande kunskap om hur efterfrågan för äldreomsorg på nationella minoritetsspråk ser ut samt vilken kapacitet de själva har att möta den.
- Det görs mycket få insatser för de judiska och romska minoriteterna liksom på språken romani chib och jiddisch.
- Enkäten har fungerat som en ögonöppnare och det finns planer på utvecklingsarbete i flera kommuner.

Innehåll

Resultat i korthet	3
Bakgrund	7
Särskilda rättigheter för äldre från de nationella minoriteterna enligt lagstiftningen	8
Enkätundersökning om kommunal äldreomsorg för de nationella minoriteterna	10
Svarsfrekvens	10
Metodologiska utmaningar	10
Resultat	11
Sammanfattande kommentarer	31
Äldreomsorg på minoritetsspråk	31
Möjlighet till stöd för att upprätthålla den kulturella identiteten	33
Rekryteringsbehov av personal som behärskar minoritetsspråk.	34
Svårt att nå ut med minoritetslagens intentioner	35

Bakgrund

Socialstyrelsen har sedan 2019 haft ett regeringsuppdrag att ta fram former för att kontinuerligt följa de nationella minoriteternas situation inom myndighetens verksamhetsområden. För att ge de nationella minoriteterna inflytande i processen genomfördes under 2020 ett antal samråd med de nationella minoriteternas riksorganisationer och ungdomsförbund om uppdragets genomförande. På samråden diskuterades vilka områden som bör prioriteras i uppföljningen, vad som bör följas upp och med vilken periodicitet. I samråd med minoriteterna beslutade Socialstyrelsen att arbeta rättighetsbaserat med uppdraget. Det innebär att vi fokuserar på skyldighetsbärarna d.v.s. verksamheterna och deras utbud av service.

Samrådena kom fram till att följande områden ska prioriteras.

- Kommunal äldreomsorg
- Social barn- och ungdomsvård
- Primärvård
- Beroendevård
- Stöd åt våldsutsatta
- Munhälsa och tandvård

Viktiga frågor att följa upp är tillgången till språk- och kulturkompetens samt vilka rutiner som finns och hur beredskapen ser ut för att möta de nationella minoriteternas rättigheter och behov.

Under 2021 tillsattes en referensgrupp bestående av 16 personer som representerar för de nationella minoriteterna med uppdrag att komma med synpunkter på metoder för uppföljningen och utformning av enkätfrågor m.m. Referensgruppen har även deltagit i analysen inför sammanställningen av resultaten.

Som ett första prioriterat område för uppföljningen beslutades att genomföra en enkätundersökning om den kommunala äldreomsorgen för nationella minoriteter. Enkäten avses återkomma med en periodicitet på vartannat år vilket innebär att nästa enkätundersökning genomförs 2023.

Särskilda rättigheter för äldre från de nationella minoriteterna enligt lagstiftningen

De särskilda rättigheterna för äldre från de nationella minoriteterna regleras i 18 – 18 c §§ lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk (minoritetslagen). Det finns dels rättigheter som avser alla fem minoriteterna och minoritetsspråken i hela landet, dels förstärkta rättigheter som gäller inom förvaltningsområdena för finska, meänkieli och samiska. Av lagen framgår att en kommun som ingår i ett förvaltningsområde ska erbjuda den som begär det möjlighet att få hela eller en väsentlig del av den service och omvårdnad som erbjuds inom ramen för äldreomsorgen av personal som behärskar finska, meänkieli respektive samiska. Kommuner utanför förvaltningsområdena ska erbjuda detta avseende alla fem minoritetsspråken, alltså på finska, jiddisch, meänkieli, romani chib och samiska, om kommunen har tillgång till personal som behärskar språken. Detsamma gäller för en kommun som ingår i ett förvaltningsområde för ett visst språk vad gäller övriga språk.

Kommunerna ska inom ramen för den omsorg som erbjuds enligt ovan även beakta de äldres behov av att upprätthålla sin kulturella identitet. Detta kan enligt förarbetena till paragrafen, ske på många olika sätt men behöver anpassas efter den äldres förutsättningar och lokala förhållanden. Det kan exempelvis handla om att kommunen i omsorgen tillhandahåller traditionell musik och mat, andra kulturella inslag, särskilda inredningsdetaljer eller samarbeten med aktörer från de nationella minoriteternas civila samhälle. Det är även lämpligt att den personal som tjänstgör i verksamheten har särskild kulturkompetens. Enligt förarbetena ska skyldigheten ses i ljuset av dels det allmännas ansvar att främja de nationella minoriteternas möjligheter att behålla och utveckla sin kultur i Sverige enligt 4 § minoritetslagen, dels i ljuset av äldreomsorgens värdegrund om ett ”värdigt liv” i 5 kap. 4 § socialtjänstlagen (2001:453), SoL.

Kommunerna är även skyldiga att informera den som ansöker om bistånd inom ramen för äldreomsorgen, om möjligheten att få service och omvårdnad enligt vad som anges ovan. Det innebär att biståndshandläggaren måste känna till och informera den äldre om rätten till äldreomsorg på minoritetsspråk. Det är viktigt att den här informationen ges i samband med biståndsansökan för att tydliggöra vilka konkreta rättigheter den äldre har när det gäller äldreomsorgen. Den exakta utformningen av informationen eller sättet den lämnas på får däremot avgöras av respektive kommun. Informationen bör dock kunna ges på den äldres minoritetsspråk och utformas på ett sätt som gör att den är tillgänglig för den äldre. För kommuner som inte ingår i något förvaltningsområde gäller den här informationsskyldigheten bara om de kan erbjuda äldreomsorg på minoritetsspråket, dvs. endast om kommunen har tillgång till personal som är kunnig i språket.

I minoritetslagens allmänna bestämmelser finns även skrivningar som gäller generella rättigheter för de nationella minoriteterna och som därmed även omfattar de äldre. Enligt 3 § minoritetslagen är kommuner skyldiga att informera de nationella minoriteterna om deras rättigheter. Informationen ska även omfatta det allmännas ansvar enligt minoritetslagen och de föreskrifter som lagen hänvisar till. Av förarbetena till paragrafen framgår att informationen bör lämnas på de minoritetsspråk som kan väntas bli använda av enskilda i deras kontakter med myndigheten.

Förutom minoritetslagen så finns det skrivningar i andra lagar som är av betydelse för rättigheter för äldre som tillhör de nationella minoriteterna, till exempel socialtjänstlagen (SoL), hälso- och sjukvårdslagen (2017:30), HSL och patientlagen (2014:821), PL.

Av 3 kap. 1 § (SoL) framgår att socialnämnden är skyldig att vara ”*väl förtrogen med levnadsförhållandena i kommunen*”. Detta innebär bl.a. att kommunen måste ta reda på om det finns behov hos äldre av omsorg på nationella minoritetsspråk och med hänsyn till deras kulturer och sedan planera äldreomsorgen utifrån detta. I 5 kap. 6 § tredje stycket SoL anges att kommunen ska verka för att det finns tillgång till personal med kunskaper i finska, jiddisch, meänkieli, romani chib eller samiska där detta behövs i omvårdnaden av äldre människor.

I hälso- och sjukvårdslagen (HSL) står att målet med hälso- och sjukvården är en god hälsa och en vård på lika villkor för hela befolkningen. Det ska alltså vara utgångspunkten för all hälso- och sjukvård i Sverige. Hälso- och sjukvårdsverksamhet ska dessutom bedrivas på ett sådant sätt att kraven på en god vård uppfylls. Vad som är en god vård är definierat i lagen och innebär bl.a. att vården särskilt ska

- tillgodose patientens behov av trygghet, kontinuitet och säkerhet,
- bygga på respekt för patientens självbestämmande och integritet,
- främja goda kontakter mellan patienten och hälso- och sjukvårdspersonalen och
- vara lättillgänglig.

I 5 kap. HSL står också att det ska finnas den personal som behövs för att god vård ska kunna bedrivas.

I 5 kap. 1 § patientlagen (PL) står att hälso- och sjukvården så långt som möjligt ska utformas och genomföras i samråd med patienten. I 3 kap. 6 § PL anges att den information som ges till patienten ska anpassas till personens ålder, mognad, erfarenhet, språkliga bakgrund och andra individuella förutsättningar. Av 3 kap. 6 § PL framgår att den som ger informationen så långt som möjligt ska försäkra sig om att mottagaren har förstått. Skriftlig information ska vidare lämnas om det är lämpligt eller om personen ber om det.

Det bör alltså göras en samlad bedömning av samtliga relevanta lagar när man bedömer de rättigheter som äldre från de nationella minoriteterna har och när man planerar verksamheten inom äldreomsorgen.

Enkätundersökning om kommunal äldreomsorg för de nationella minoriteterna.

För att undersöka situationen för de nationella minoriteterna inom den kommunala äldreomsorgen genomfördes under augusti/september 2021 en webbenkät. Enkäten skickades ut till samtliga 84 kommuner som ingår i något av förvaltningsområdena för finska, meänkieli och samiska samt till ett slumpvis urval av hälften av övriga kommuner. Sammanlagt fick 187 kommuner enkäten som riktades till ansvarig för den kommunala äldreomsorgen eller person med motsvarande position. Enkäten bestod av 13 frågor med en blandning av frågor med fasta svarsalternativ och öppna frågor. I anslutning till frågorna fanns även möjligheter för de som önskade att lämna kommentarer.

Svarsfrekvens

Det var 132 kommuner som besvarade enkäten vilket ger en svarsfrekvens på 70,6 procent. Det är högre svarsfrekvens bland kommunerna som ingår i förvaltningsområden än i övriga kommuner. Av de 66 kommunerna i förvaltningsområdet för finska svarade 60 kommuner, av de 9 kommunerna i förvaltningsområdet för meänkieli svarade 8 kommuner och av de 25 kommunerna i förvaltningsområdet för samiska svarade 20 kommuner.

Urval, svar och svarsandel

	Urval	Antal svar	Svarsandel %
Kommuner som ingår i förvaltningsområde	84	74	88,1
Övriga kommuner	103	58	56,3
Samtliga	187	132	70,6

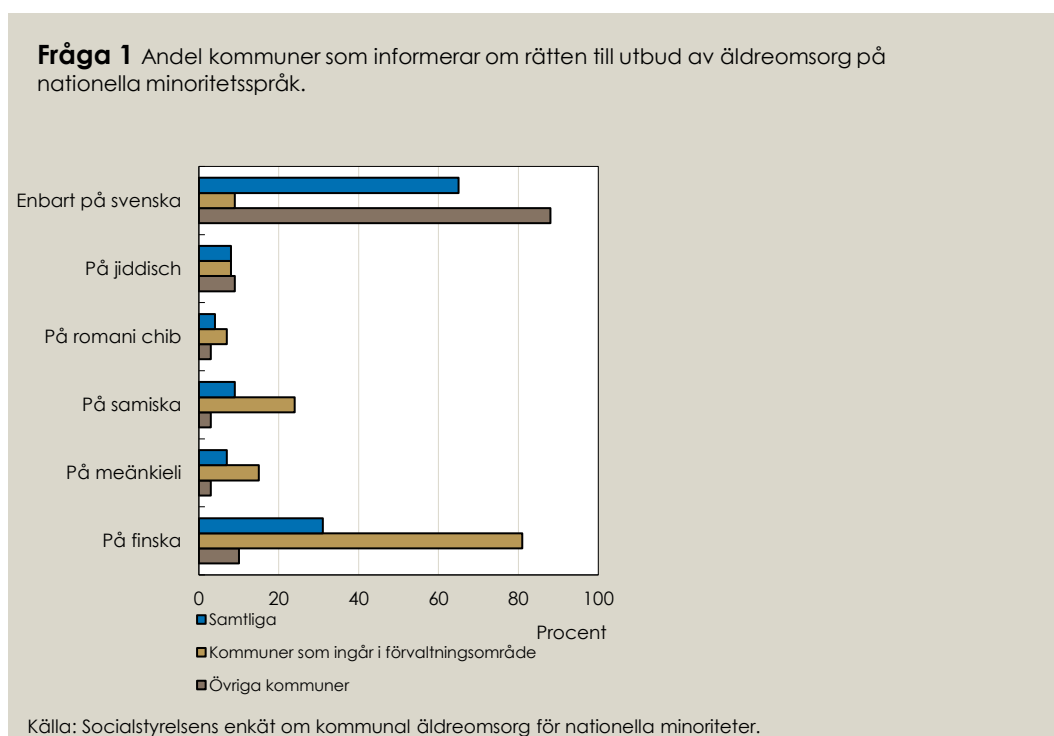
Metodologiska utmaningar

Det har i arbetet med enkäten visat sig vara en utmaning att formulera enkätfrågor som fångar hur tillgången till de särskilda rättigheter som omfattar minoriteterna faktiskt ser ut. Inte minst eftersom rättigheterna varierar såväl mellan språken och minoritetsgrupperna som mellan olika kommuner i och utanför de språkliga förvaltningsområdena (hädanefter benämnda FO). Det finns 3 FO, ett för finska, ett för meänkieli och ett för samiska. De olika FO består av olika många kommuner som dessutom kan ingå i ett eller flera FO. Till exempel ingår samtliga 9 kommuner i FO för meänkieli även i FO för finska vilket medför att dessa kommuner likvärdigt ska ge service på både finska och meänkieli. FO för finska består av 66 kommuner och FO för samiska av 25 kommuner. Kommuner som Gällivare och Kiruna liksom Stockholm stad är exempel på kommuner som ingår i alla tre FO medan andra kommuner kan ingå i ett eller två FO. För romani chib och jiddisch finns inga FO. Vissa rättigheter i lagen gäller alla fem minoriteterna i hela landet medan andra gäller inom FO. De flesta rättigheterna avser språkanvändare medan andra gäller minoritetsgrupperna. Minoritetsspråksanvändarna är också olika många till antalet, även om det saknas exakta uppgifter, vilket också får effekt på resultatet.

Resultat

Här nedan följer en sammanställning av resultaten i diagram och tabeller och med sammanfattande kommentarer i anslutning till varje fråga. Resultaten redovisas uppdelat på de totalt antal svarande kommunerna och kommunerna i FO samt uppdelat på de tre olika FO för finska, meänkieli och samiska. För samtliga tabeller och siffror se bilaga.

1. På vilka av de fem nationella minoritetsspråken informerar kommunen om rätten till och utbudet av äldreomsorg?

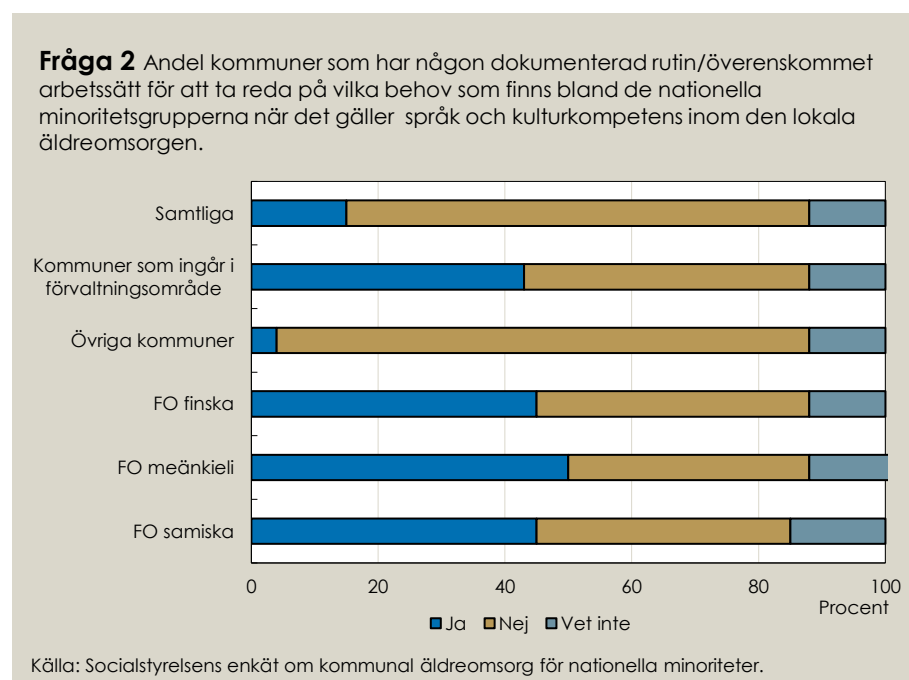

Av enkätresultaten framgår att de flesta kommuner enbart informerar om rätten till och utbudet av äldreomsorg på svenska. Det finns dock en stor skillnad mellan kommuner i och utanför FO. I de svarande kommunerna utanför FO är det 88 % som endast ger information på svenska jämfört med kommunerna i FO där motsvarande siffra är 9 %. Flest kommuner ger information på finska totalt sett och minst antal kommuner ger information på romani chib. Inom FO ges information i högre grad på det språk som kommunen ingår i FO för, än för övriga språk.

Av kommentarerna som kommunerna har kunnat lämna i anslutning till frågan framgår att många av de som inte informerar om äldreomsorg på minoritetsspråken hänvisar till möjligheten till tolk vid behov eller till Google translate. Andra skriver att behovet av information på de nationella minoritetsspråken inte finns i kommunen. *”Vi har ännu inte identifierat något behov då det inte finns några kända invånare som har ett minoritetsspråk, skulle behov uppstå kommer vi att ta fram information.”* Av de kommuner som har information på minoritetsspråk framgår att den avser t.ex. översatta

broschyrer eller information på webben, framförallt på det eller de språk som kommunen ingår i FO för.

2. Har er kommun någon dokumenterad rutin/överenskommet arbetssätt för att ta reda på vilka behov som finns bland de nationella minoritetsgrupperna när det gäller språk och kulturkompetens inom den lokala äldreomsorgen?

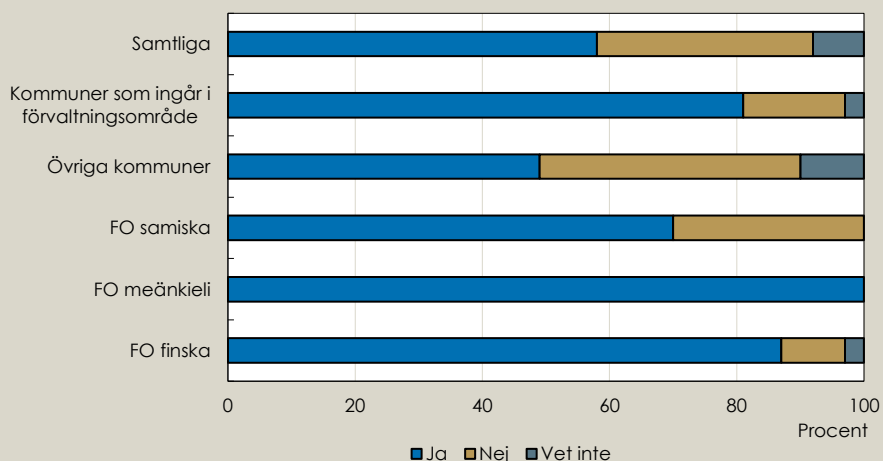
Som framgår av diagrammet har majoriteten av de svarande kommunerna ingen rutin eller dokumenterat arbetssätt för att ta reda på de nationella minoriteternas behov när det gäller språk och kulturkompetens inom den lokala äldreomsorgen. Även om det är relativt sett fler av kommunerna inom FO som säger sig ha rutiner/överenskommet arbetssätt, så är det också många som saknar det. Hela 45 % av FO-kommunerna saknar rutiner för att ta reda på behoven hos äldre från de nationella minoriteterna och detta skiljer sig inte nämnvärt åt mellan de olika FO. Bland kommunerna utanför FO är det så många som 84 % som saknar rutiner eller dokumenterat arbetssätt. Dessutom uppger 12 % av kommunerna att de inte vet om det finns rutiner eller dokumenterat arbetssätt för detta.

I anslutning till frågan har de kommuner som svarat ja ombetts tala om hur uppföljningen sker. Några kommuner svarar att de tar reda på behoven hos de äldre genom de samråd som sker med de nationella minoriteterna i kommunen. Flera hänvisar till arbetssättet, individens behov i centrum (IBIC) eller att behov när det gäller språk och kultur är en del av den utredning som föregår biståndsbedömningen. Några kommuner anger att de regelbundet inventerar eller kartlägger behov avseende språk och kultur genom t.ex. enkäter, intervjuer och dialog med de äldre.

3. Har kommunen för närvarande (aug-sep 2021) förutsättningar att erbjuda biståndsbedömningsamtal med enskilda på nationella minoritetsspråk?

Fråga 3

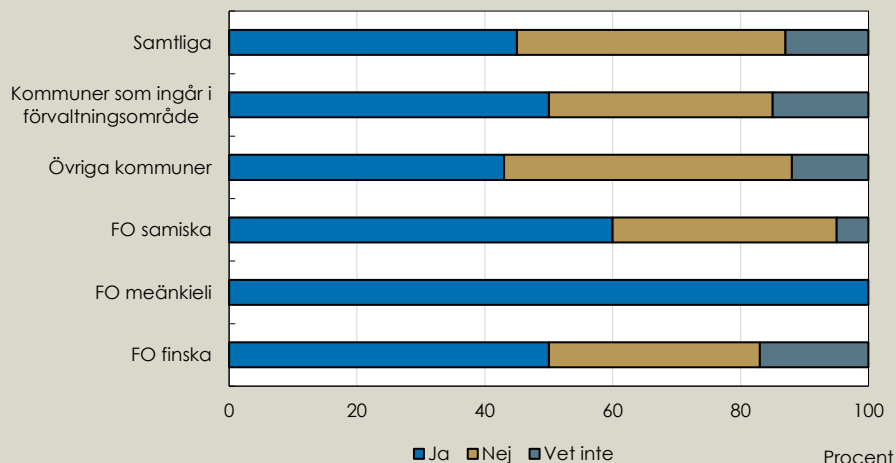
Andel kommuner som för närvarande (aug-sep 2021) har förutsättningar att erbjuda biståndsbedömningsamtal med enskilda på nationella minoritetsspråk. -
På finska

Källa: Socialstyrelsens enkät om kommunal äldreomsorg för nationella minoriteter.

Fråga 3

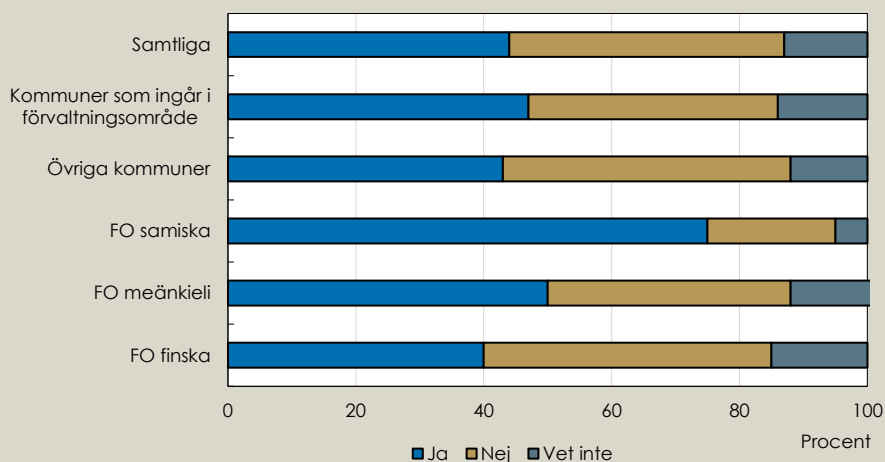
Andel kommuner som för närvarande (aug-sep 2021) har förutsättningar att erbjuda biståndsbedömningsamtal med enskilda på nationella minoritetsspråk. -
På meänkieli

Källa: Socialstyrelsens enkät om kommunal äldreomsorg för nationella minoriteter.

Fråga 3

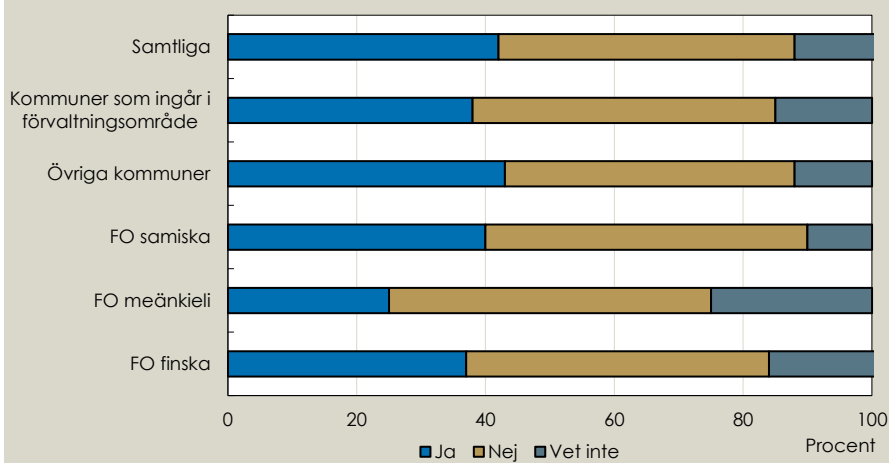
Andel kommuner som för närvarande (aug-sep 2021) har förutsättningar att erbjuda biståndsbedömningsamtal med enskilda på nationella minoritetsspråk. - **På samiska**

Källa: Socialstyrelsens enkät om kommunal äldreomsorg för nationella minoriteter.

Fråga 3

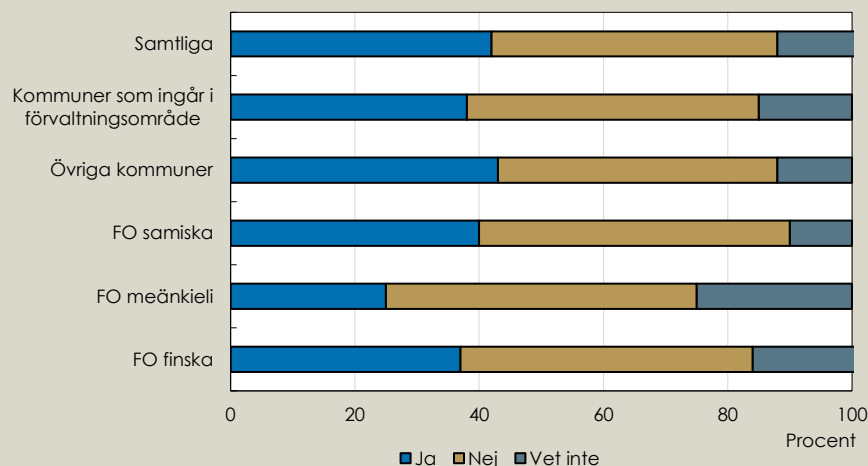
Andel kommuner som för närvarande (aug-sep 2021) har förutsättningar att erbjuda biståndsbedömningsamtal med enskilda på nationella minoritetsspråk. - **På romani chib**

Källa: Socialstyrelsens enkät om kommunal äldreomsorg för nationella minoriteter.

Fråga 3

Andel kommuner som för närvarande (aug-sep 2021) har förutsättningar att erbjuda biståndsbedömningsamtal med enskilda på nationella minoritetsspråk.
- På jiddisch

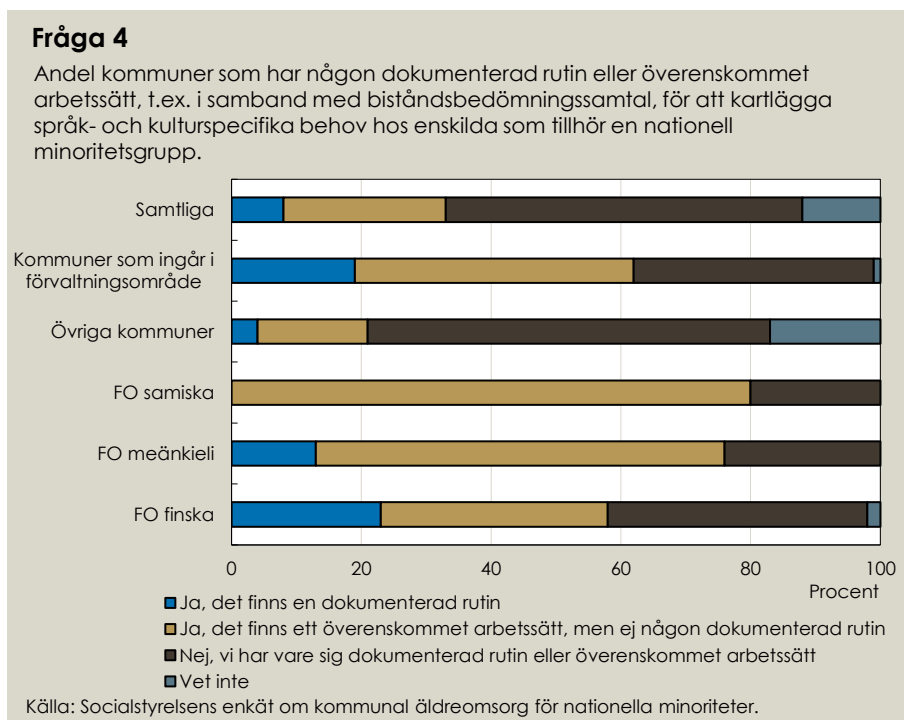

Källa: Socialstyrelsens enkät om kommunal äldreomsorg för nationella minoriteter.

En hög andel kommuner har svarat att de kan erbjuda biståndsbedömningsamtal på de nationella minoritetsspråken. När det gäller samtal på finska anger 58 % av det totala antalet kommuner att de kan erbjuda detta och motsvarande siffra för kommuner i FO är 81 %. I FO för finska kan 87 % erbjuda samtal på finska. När det gäller samtal på meänkieli anger 45 % totalt av kommunerna och 50 % av kommunerna i FO att de kan erbjuda sådana biståndsbedömningsamtal. I FO för meänkieli anger hela 100 % att de kan erbjuda samtal på meänkieli. När det gäller samtal på samiska anger totalt 44 % och 47 % av kommunerna i FO att de kan erbjuda detta. I FO för samiska kan 75 % erbjuda samtal på samiska.

Intressant är att totalt 42 % av kommunerna även uppger att de kan erbjuda biståndsbedömningsamtal på romani chib och lika många att de kan erbjuda detta på jiddisch. Här skiljer sig inte siffrorna nämnvärt åt mellan kommuner i och utanför FO eller mellan de olika FO. Förklaringen till de höga siffrorna ges i de 88 kommentarer som lämnats i anslutning till frågan. Av dessa nämner 80 stycken att de anlitar tolk vid behov. De förefaller som om kommunerna har uppfattat frågan som, om de kan anlita tolk vid behov, varpå de i sina svar har förutsatt att de kan anlita tolk på alla språk om det behövs. Några få skriver att de har biståndshandläggare som kan ett eller flera av minoritetsspråken.

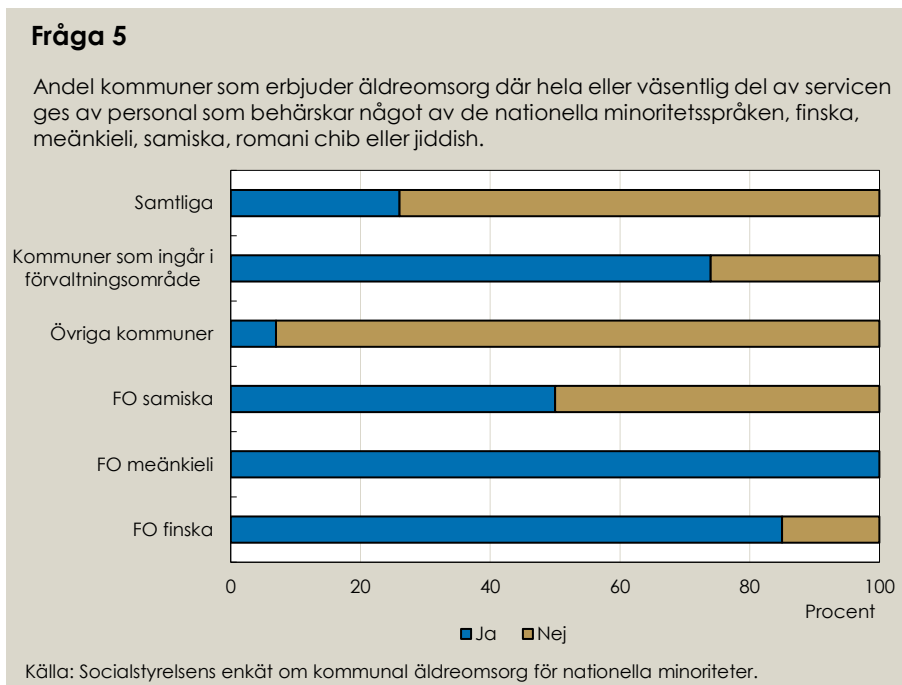
4. Tillämpar kommunen någon dokumenterad rutin eller överenskommet arbetssätt, t.ex. i samband med biståndsbedömningssamtal, för att kartlägga språk- och kulturspecifika behov hos enskilda som tillhör en nationell minoritetsgrupp?

Av resultaten framgår att 55 % av det totala antalet kommuner varken har en rutin eller ett överenskommet arbetssätt för att kartlägga språk- och kulturspecifika behov i samband med biståndsbedömningssamtal. Endast 8 % har en dokumenterad rutin i samband med biståndsbedömningssamtalen medan 25 % har ett överenskommet arbetssätt men ingen dokumenterad rutin. I kommunerna i FO har 19 % en dokumenterad rutin i samband med samtalen, 43 % har ett överenskommet arbetssätt men ingen dokumenterad rutin medan hela 36 % har varken eller. Det är alltså vanligare med ett överenskommet arbetssätt än med en dokumenterad rutin. I FO för samiska anger ingen av kommunerna att de har en dokumenterad rutin men 80 % att de har ett överenskommet arbetssätt.

I kommentarerna i anslutning till frågan hänvisar många till arbetssättet IBIC eller till den utredning som görs av biståndsbedömaren och menar att behov kring språk och kultur fångas upp där. En kommun påtalar att det kan vara problematiskt att ställa frågor kring etnicitet och språk eftersom det är förbjudet att kartlägga etnicitet. Däremot ska biståndshandläggarna ta reda på den enskildes specifika behov och då kan språk och kulturella aspekter dyka upp som viktiga faktorer. Andra skriver att behov kring språk och kultur är en del av biståndsbedömarens utredning och att det därmed finns rutiner för att kartlägga detta. Någon menar istället att det är en så självklar del av utredningen att det inte behövs någon rutin. Ett par kommuner hänvisar till tolktjänster.

5. Erbjuder kommunen äldreomsorg där hela eller väsentlig del av servicen ges av personal som behärskar något av de nationella minoritetsspråken, finska, meänkieli, samiska, romani chib eller jiddish?

Utanför FO är kravet på äldreomsorg på minoritetsspråken beroende av om det finns tillgång till personal som behärskar språken. I FO-kommunerna ska den servicen erbjudas på FO-språket till den som så önskar.

Av samtliga svarande kommuner är det 26 % som erbjuder äldreomsorg på minoritetsspråk och 74 % som inte erbjuder detta. Av kommunerna i FO är förhållandet det motsatta, 74 % erbjuder sådan äldreomsorg och 26 % gör det inte. Av kommunerna i FO för finska är det 85 % som erbjuder äldreomsorg på minoritetsspråk, i kommunerna för meänkieli är det 100 % och i de samiska kommunerna är motsvarande siffra 50 %. I kommentarerna som kommunerna har lämnat i anslutning till frågan berörs främst olika former av stöd för finska språket. Ett par kommuner skriver även att de använder tolk vid behov, vilket inte kan sägas motsvara rätten till äldreomsorg där hela eller väsentlig del av servicen ges av personal som behärskar minoritetsspråken.

5.1 På vilka språk och inom vilka verksamheter erbjuds servicen?

De 59 kommuner som svarat ja på fråga 5 har i enkäten även fått markera för varje språk inom vilka delar av äldreomsorgen som service på respektive minoritetsspråk ges. Av kommunerna som svarat ja ingår 51 i FO för finska, 8 i FO för meänkieli och 10 i FO för samiska. Endast 4 av kommunerna utanför FO har svarat ja på fråga 5. Av svaren framgår att flest kommuner erbjuder service på finska och främst inom särskilda boenden, 96 %, följt av hemtjänst, 72 %, därefter korttidsboende, 37 %, och dagverksamhet, 31 %. När det gäller service på finska är det inga större skillnader mellan kommuner i och utanför FO eller mellan de olika FO angående *var* servicen ges.

Service på meänkieli ges framförallt i FO för meänkieli och där svarar 75 % av kommunerna att sådan service finns på särskilda boenden, hemtjänst och korttidsboende, följt av dagverksamhet 63 %. Service på samiska ges framförallt i FO för samiska. Där svarar 50 % att service på samiska finns inom särskilda boenden, 40 % inom hemtjänst och 10 % inom korttidsboende. Däremot finns ingen dagverksamhet på samiska. När det gäller romani chib och jiddisch är det ingen kommun som svarar att de ger service inom några av svarsalternativen.

Av de 59 kommunerna som ger service på något av språken svarar 54 % att de inte har någon service alls inom äldreomsorgen på samiska och 39 % vet inte. När det gäller meänkieli svarar 49 % att de inte ger någon service och 39 % att de inte vet. Motsvarande siffror för finska är att endast 1 % svarar att de inte ger någon service och inga kommuner svarar att de inte vet.

5.2. På vilka sätt informerar kommunen den enskilde om vilka möjligheter som finns till äldreomsorg på ett nationellt minoritetsspråk?

De 59 kommuner som svarat ja på fråga 5 har också fått ange på vilka sätt de informerar om möjligheterna till äldreomsorg på minoritetsspråk. Av svaren framgår att det är vanligast att kommunerna informerar i samband med biståndsbedömning, vid hembesök och på kommunens webbplats. Information genom andra kanaler (pensionärsråd, i lokaltidningar och genom seminarier, möten och broschyrer) ges endast av kommunerna i FO. De kommuner som har svarat att de informerar på annat sätt är samtliga FO kommuner. Av deras kommentarer framkommer att de till exempel använder sig av sociala medier och närradio, bedriver uppsökande verksamhet, informerar via personal som träffar äldre eller via finska klubben m.m. En kommun skriver att de har genomfört ett större massutskick per post. I den kommunen har alla invånare som är 70 - 83 år fått skriftlig information om rättigheter enl. minoritetslagen och en enkät angående intresse för äldreomsorg på minoritetsspråk. Kommunen fortsätter informera alla invånare som fyller/fyllt 70 under året.

5.3. Vad är orsaken till att service på minoritetsspråk inte ges i kommunen?

De 73 kommuner som svarat nej på fråga 5 och alltså inte erbjuder äldreomsorg på minoritetsspråk, har också ombetts svara på vad som är orsaken till att sådan service inte ges. Av de 73 kommunerna ingår 54 inte i något FO, 10 ingår i FO för samiska och 9 i FO för finska. Av kommunerna i FO för meänkieli är det ingen kommun som har svarat nej på fråga 5.

Den vanligaste anledningen till att äldreomsorg på minoritetsspråk inte tillhandahålls är enligt kommunerna att det inte finns någon efterfrågan. Det är 82 % av kommunerna som anger denna orsak. Det är en relativt vanlig orsak även inom FO även om det finns stora skillnader mellan de olika språkliga FO. I FO för finska svarar 33 % att det inte finns någon efterfrågan och i FO för samiska är det hela 80 % som svarar så. En annan orsak är att det saknas tillgång till personal som kan språken. Bristen på personal är störst i FO för samiska där 40 % av kommunerna uppger att det är en anledning till att servicen inte ges på minoritetsspråk. Ungefär hälften så många, 22 %, anger det som orsak i FO för finska.

Nästan en tredjedel, 32 %, av de 73 kommunerna anger att de inte har kartlagt behoven av äldreomsorg på minoritetsspråk. Det saknas även kartläggning i 10 % av de samiska kommunerna.

Som nämnts tidigare är kommuner skyldiga enligt SoL att ta reda på om det finns behov hos äldre av omsorg på nationella minoritetsspråk och verka för att det finns tillgång till personal med kunskaper i minoritetsspråken, där detta behövs i omvårdnaden av äldre människor.

Av kommentarerna i anslutning till frågan framgår att, förutom att efterfrågan anses vara låg så är de enstaka som önskar äldreomsorg på minoritetsspråk ofta utspridda över stora geografiska områden. Detta gör att det är svårt att matcha behoven dit språkkunnig personal finns. En annan kommentar är att det både finns en låg efterfrågan och en okunnighet om minoriteternas rättigheter. Andra skriver att de håller på att skapa strukturer för arbetet och att kartläggning pågår.

6. Kan kommunen ta fram antalsuppgifter för hur många personer som har ansökt om äldreomsorg på något av de nationella minoritetsspråken under år 2020?

Frågan har besvarats av de 59 kommuner som svarat ja på fråga 5, d.v.s. att de har äldreomsorg där hela eller väsentlig del av servicen ges av personal som behärskar något av de nationella minoritetsspråken. Ingen kommun utanför FO uppger att de har uppgifter om antal ansökningar på något av språken, 75 % svarar nej på frågan och 25 % vet inte. Även i kommunerna som ingår i FO svarar 67 % att de inte kan ta fram uppgifter och 11 % vet inte. Flest kommuner kan ta fram uppgifter om antal ansökningar på finska. I FO för finska har 22 % uppgifter som gäller finska men endast 2 % av dessa kommuner kan ta fram uppgifter om meänkieli och samiska. Även i FO för meänkieli och samiska kan fler kommuner ta fram uppgifter om ansökningar som rör finska än som rör meänkieli respektive samiska. I FO för samiska kan däremot 10 % av kommunerna ta fram uppgifter om antal ansökningar som rör romani chib och jiddisch. Inga andra kommuner uppger att de kan ta fram sådana uppgifter.

I anslutning till frågan fanns inte möjlighet att lämna kommentarer. Ett par kommuner har dock lämnat kommentarer till frågan i slutet av enkäten där det gavs möjlighet att lämna ytterligare synpunkter. En kommun skriver att - *Vi följer inte antalsuppgift avseende antal sökande, men kan följa antalet beviljade insatser.* En annan kommun skriver - *Manuellt borde det kunna tas fram för finska/meänkieli om man tittar i varje enskild persons utredning. Dock har inte biståndshandläggarna behövt dokumentera på det sättet att den enskilde ansökt specifikt om språket eftersom detta mer framkommit naturligt under samtal.*

7. På de särskilda boendena för äldre, vilka aktiviteter /upplevelser har under de senaste 12 månaderna erbjudits/anordnats, som varit specifikt riktade till personer som tillhör nationella minoriteter för att tillgodose deras behov av att kunna upprätthålla sin kulturella identitet?

Med särskilda boenden avses såväl kommunens egna verksamheter och verksamheter som drivs på entreprenad.

Frågan är besvarad av samtliga 132 kommuner som deltagit i enkätundersökningen och är uppdelad som en matris där kommunerna anger vilka olika aktiviteter som genomförts för varje grupp språkanvändare eller på språken. De tre tabeller som följer nedan visar resultaten för sverigefinnar, tornedalingar och samer. När det gäller resultaten för romer och judar var det ingen kommun som uppgav några aktiviteter.

Andel kommuner som erbjuder aktiviteter för att tillgodose behov av att upprätthålla sverigefinsk identitet. Flera svarsalternativ är möjliga.

	sammanlagd	FO	övriga	FO finska	FO meänkieli	FO samiska
	%	%	%	%	%	%
Musik	19	57	3	68	63	25
Teater	4	9	2	12	38	10
Läsning/samtal	17	55	2	65	50	25
Föredrag	3	5	2	7	13	5
Mat	16	53	2	62	25	30
Tidningar/TV/radio	16	51	2	57	63	45
Utflykter	5	14	2	15	25	15
Naturupplevelser	5	14	2	17	25	15
Inredning/utsmyckning	13	39	2	45	25	25
Högtider	19	62	2	73	63	30
Andra aktiviteter	8	24	2	30	13	5
Inga aktiviteter	77	30	97	20	25	55

Flervalsfråga.

Andel kommuner som erbjuder aktiviteter för att tillgodose behov av att upprätthålla tornedalsk identitet. Flera svarsalternativ är möjliga.

	sammanlagd	FO	övriga	FO finska	FO meänkieli	FO samiska
	%	%	%	%	%	%
Musik	4	12	0	13	75	3
Teater	2	7	0	8	50	2
Läsning/samtal	4	12	0	12	63	3
Föredrag	0	0	0	0	0	0
Mat	2	5	0	5	25	0
Tidningar/TV/radio	3	9	0	10	63	2
Utflykter	2	5	0	5	13	1
Naturupplevelser	1	3	0	3	13	0
Inredning/	2	5	0	5	25	0

	sammanlagt	FO	övriga	FO finska	FO meänkieli	FO samiska
utsmyckning						
Högtider	3	11	0	10	50	2
Andra aktiviteter	1	4	0	5	13	1
Inga aktiviteter	96	85	100	87	25	97

Flervalsfråga.

Andel kommuner som erbjuder aktiviteter för att tillgodose behov av att upprätthålla samisk identitet. Flera svarsalternativ är möjliga.

	sammanlagt	FO	övriga	FO finska	FO meänkieli	FO samiska
	%	%	%	%	%	%
Musik	2	5	0	2	13	20
Teater	1	3	0	2	13	10
Läsning/samtal	3	9	0	0	0	35
Föredrag	1	3	0	0	0	10
Mat	4	12	0	2	13	45
Tidningar/TV/radio	3	9	0	2	13	35
Utflykter	1	4	0	0	0	15
Naturupplevelser	1	3	0	2	13	10
Inredning/utsmyckning	4	14	0	3	25	50
Högtider	5	16	0	3	25	60
Andra aktiviteter	0	1	0	0	0	5
Inga aktiviteter	95	82	100	97	75	35

Flervalsfråga.

När minoritetslagen reviderades och förstärktes 2019 tillkom 18b § i regleringen om äldreomsorg för de nationella minoriteterna. Enligt denna paragraf ska kommunen inom ramen för äldreomsorgen enligt 18 och 18 a §§ beakta de äldres behov av att upprätthålla sin kulturella identitet. Resultaten i ovan tabeller visar att det sker väldigt få aktiviteter för detta ändamål utanför FO. I den mån de alls sker avser aktiviteterna beaktande av sverigefinsk identitet. Musik är den aktivitet som får högst siffra utanför FO. Det är dock endast 3 % av kommunerna som uppger att de erbjuder musikaktiviteter för att tillgodose de äldres behov av sverigefinsk identitet. Av kommunerna utanför FO är det 97 % som inte gör några aktiviteter alls för den sverigefinska minoriteten. Avseende de övriga minoriteterna förekommer överhuvudtaget inga aktiviteter utanför FO.

Inom FO är de vanligast förekommande aktiviteterna uppmärksammande av högtider, följt av musik, läsning/samtal, mat, tidningar/TV/radio samt inredning/utsmyckning. Det sker flest aktiviteter för den sverigefinska gruppen även inom FO totalt. Som framgår ovan sker inga kulturella aktiviteter i någon av kommunerna för att tillgodose äldre judars eller romers behov av att upprätthålla sin kulturella identitet.

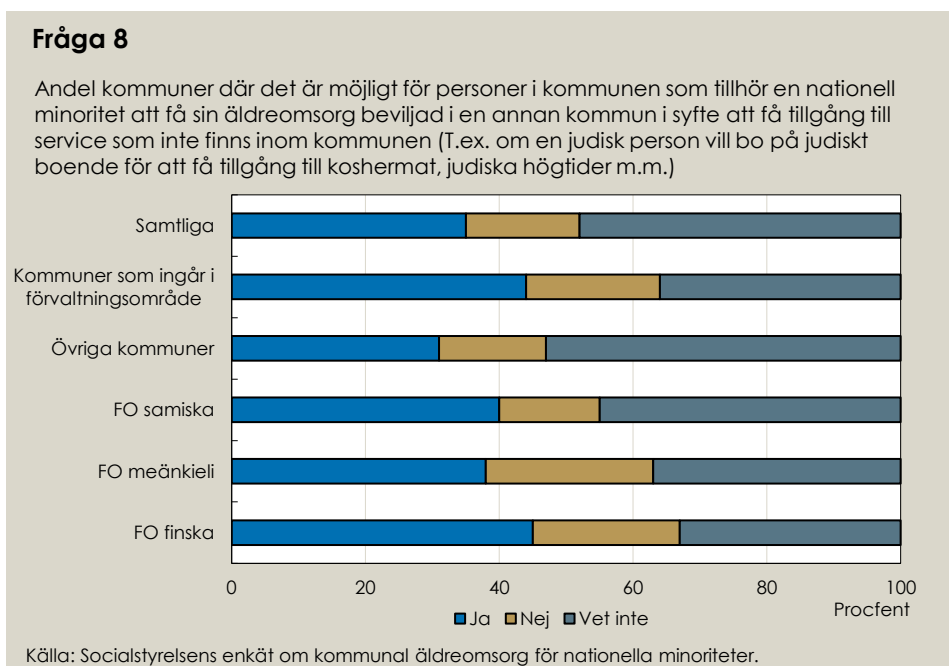
Av kommentarerna som kommunerna har lämnat framgår att pandemin har bidragit till att färre aktiviteter genomförts än normalt. Kommuner hänvisar också till att det inte finns efterfrågan eller underlag för att genomföra den typen av aktiviteter som enkäten frågar om eller att de aktiviteter som

genomförs är till för alla oavsett bakgrund. En kommun skriver att *det finns brukare som har andra språk där vi behöver fokusera t.ex. arabiska, somaliska, persiska osv.*

Det har även varit möjligt för kommunerna att ange andra exempel på aktiviteter som genomförs. Exempel på sådana är bland annat rörelseaktiviteter, tango, bastu och samarbete med civilsamhället. I slutet på enkäten har det funnits möjlighet att lämna ytterligare kommentarer och där skriver Övertorneå kommun,

-Kommunen anordnar kulturaktiviteter på finska och meänkieli på alla äldreboenden varje vecka. Övertorneå är som tidigare nämnts speciellt eftersom de flesta kunder och boende samt personalen är finsk- eller meänkielispråkiga så därför är finska och meänkieli de mest naturliga språken i den lokala äldreomsorgen.

8. Är det möjligt för personer i kommunen som tillhör en nationell minoritet att få sin äldreomsorg beviljad i en annan kommun i syfte att få tillgång till service som inte finns inom er kommun? (T.ex. om en judisk person vill bo på judiskt boende för att få tillgång till koshermat, judiska högtider m.m.)

Det är något vanligare att kommuner i FO möjliggör för personer att få sin äldreomsorg beviljad i en annan kommun för att tillgodose behov av service som inte finns inom kommunen. I kommunerna inom FO svarade 43 % att det är möjligt att bevilja sådan service i en annan kommun. I FO för finska svarar 45 % att det är möjligt och motsvarande siffra i FO för samiska är 40 % respektive 38 % i FO för meänkieli. Av det totala antalet kommuner är det 49 % som svarar att de inte vet om kommunen beviljar service i en annan kommun.

I kommentarerna skriver flera kommuner att frågan inte varit aktuell men hänvisar samtidigt till möjligheten för alla äldre att fritt söka sig till vilken kommun som helst. Andra kommuner anger att de har köpt platser för att tillgodose service som de inte har i kommunen. Pajala kommun skriver *-Har aldrig varit aktuellt, men skulle kunna vara möjligt. Ofta är det tvärtom att brukare som bott i södra Sverige vill komma tillbaka till Pajala och bo på ett särskilt boende för att de vet att de får ta del av den kultur som finns här.*

9. Har er kommun någon dokumenterad rutin/överenskommet arbetssätt för att säkerställa att personalen inom äldreomsorgen känner till de nationella minoriteternas särskilda rättigheter enligt lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk?

Andel kommuner som har en dokumenterad rutin/överenskommet arbetssätt. Flera svarsalternativ är möjliga.

	Sammanlagt	FO	övriga	FO finska	FO meänkieli	FO samiska
	%	%	%	%	%	%
Ja, kommunen informerar vid introduktion av nyanställda	5	19	0	22	38	20
Ja informerar regelbundet personalen om dessa frågor	8	23	2	27	13	10
Ja informerar när behov uppstår	26	49	17	40	38	70
Annat, vad?	7	19	2	20	25	25
Nej, kommunen gör inget särskilt	54	14	71	17	13	0
Vet inte	9	7	10	7	13	5

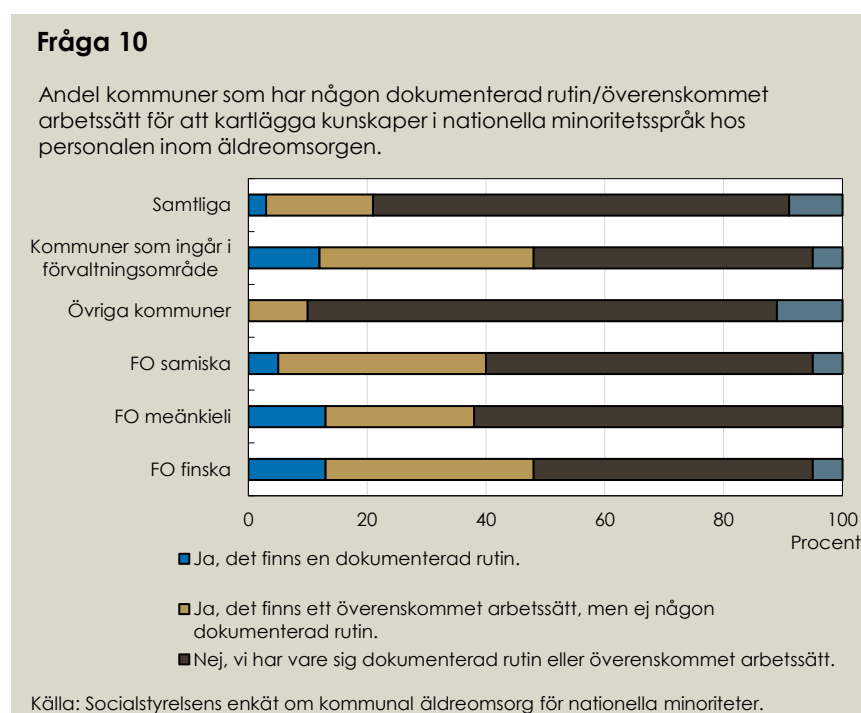
Okunskapen om de nationella minoriteterna, deras särställning och rättigheter är omvitnad av minoriteterna och bekräftad i flera utredningar. Enligt minoritetslagen gäller rättigheter för äldre från de nationella minoriteterna i hela landet om kommunen har tillgång till personal som behärskar språken. Därav följer att det är viktigt att personal som ansvarar för och arbetar med omsorg av äldre känner till de rättigheter som gäller specifikt för de nationella minoriteterna.

Av resultaten framgår att det är färre av kommunerna utanför FO som har någon form av rutin eller arbetssätt för att säkerställa att personalen har kunskap, jämförelsevis med kommunerna i FO. Den vanligaste formen är att kommunerna informerar om minoriteternas rättigheter när behov uppstår. Av kommunerna i FO svarar 49 % att de informerar vid behov medan motsvarande siffror i övriga kommuner är 17 %. I FO svarar också 23 % av kommunerna att de informerar personalen regelbundet om minoriteternas rättigheter medan motsvarande siffra i övriga kommuner är 2 %. Det är mindre vanligt att kommunerna informerar nyanställd personal om minoriteternas rättigheter, 19 % av kommunerna i FO gör detta men det förekommer inte alls bland övriga kommuner. Det är däremot 71 % av kommunerna utanför FO som inte gör något särskilt för att säkerställa personalens kunskaper medan motsvarande siffra i FO är 14 %.

Flera kommuner kommenterar frågan med att de håller på att utveckla rutiner eller integrera behovet av att säkerställa kunskap hos personalen i

styrdokument. Andra hänvisar till att det finns en samordnare i kommunen för nationella minoriteter samt till information på kommunens hemsida. Någon har utbildning på intranätet och en annan har informationsfilmer för personal på kommunens läroportal. En kommun svarar att inget aktivt arbete pågår just nu och att kommunen har bestämt att prioritera minoritetsarbetet för barn och unga. En annan kommun påpekar att det är svårt att veta hur det ser ut på utförarsidan eftersom alla är egna bolag.

10. Har er kommun någon dokumenterad rutin/överenskommen arbetsätt för att kartlägga kunskaper i nationella minoritetsspråk hos personalen inom äldreomsorgen?

Att känna till om personalen kan något minoritetsspråk är centralt för att kunna leva upp till lagens krav på service för nationella minoriteter inom äldreomsorgen.

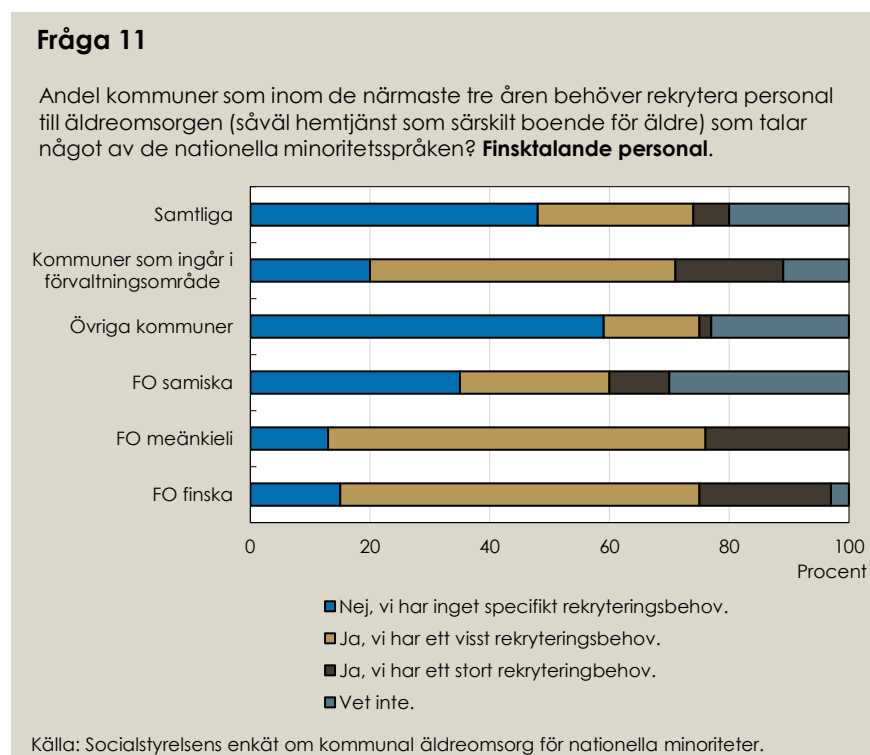
Av enkätresultatet framgår att 70 % av kommunerna inte har någon rutin eller arbetsätt för att ta reda på personalens kunskaper i minoritetsspråken. Av kommunerna i FO är det också många, 47 %, som svarar att de inte har rutiner eller arbetsätt för detta. I FO för meänkieli är det så många som 63 % som svarar detta, i FO för samiska 55 % och i FO för finska 47%. I samtliga kommuner gäller att det är vanligare med ett överenskommen arbetsätt än en dokumenterad rutin.

De kommuner som har svarat att de har en rutin har ombetts beskriva den. Flera skriver att man gör kartläggningar eller regelbundna inventeringar av språkkunskaperna. Det sker till exempel vid nyrekrytering, i samband med utvecklings- eller medarbetarsamtal eller via enkäter. En kommun svarar att: *Vid nyanställning kartläggs alla kompetenser, inklusive språkkompetens. Personen anger om hen kan och vill använda språket i sitt arbete. Dessa*

uppgifter läggs kodade in i lönesystemet. En annan kommun skriver: För ett antal år sedan gjordes en språkinventering (som omfattade alla språk inte enbart nationella minoriteters språk) men det är omöjligt att hålla en sådan inventering aktuell p.g.a. hög personalomsättning. Ytterligare en annan kommun skriver: Enligt avtal ska alla utförare ha kunskap om nationella minoritetsspråk, men detaljnivån i hur de arbetar med frågan är inte känd för oss som beställare. Ingen kommun hänvisar till GDPR som hinder för att kartlägga språkkunskaper hos personalen.

11. Behöver kommunen inom de närmaste tre åren rekrytera personal till äldreomsorgen (såväl hemtjänst som särskilt boende för äldre) som talar något av de nationella minoritetsspråken?

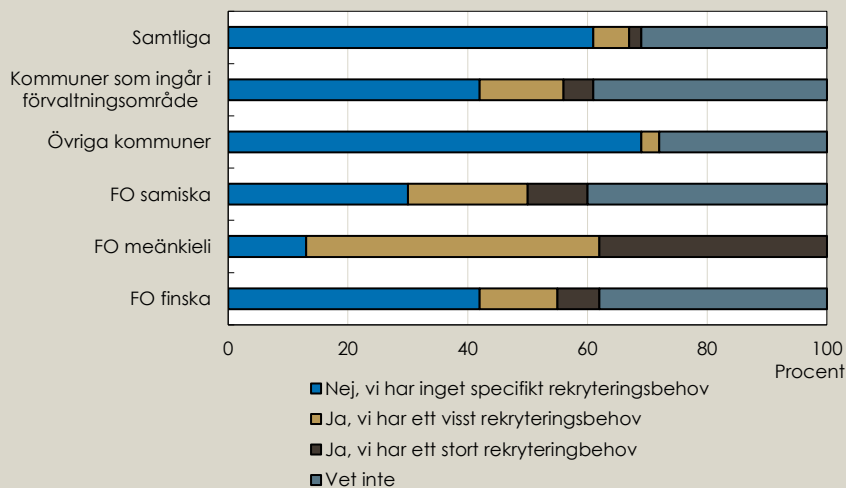
Frågan är en matrisfråga där kommunerna ombeds ange rekryteringsbehoven för varje språk. Nedan följer diagram och kommentarer över resultaten uppdelat per språk och rekryteringsbehov.

Nästan hälften, 48 %, av det totala antalet svarande 132 kommuner, anger att de inte har något specifikt rekryteringsbehov av finsktalande personal. Ett visst behov finns i 26 % av kommunerna och ett stort behov i 6 %. En femtedel av kommunerna, 20 %, vet inte hur stort behovet är. I FO för finska är rekryteringsbehovet betydligt större, 60 % har ett visst behov och 22 % ett stort behov av att rekrytera finsktalande personal. I FO för meänkieli är behovet ännu något större, där har 63 % ett visst behov och 25 % ett stort behov. I FO för samiska är behovet av rekryteringar av finskspråkig personal lägre, 25 % svarar att de har ett visst behov och 10 % har ett stort behov av personal som kan finska.

Fråga 11

Andel kommuner som inom de närmaste tre åren behöver rekrytera personal till äldreomsorgen (såväl hemtjänst som särskilt boende för äldre) som talar något av de nationella minoritetsspråken? **Meänkielitalande personal.**

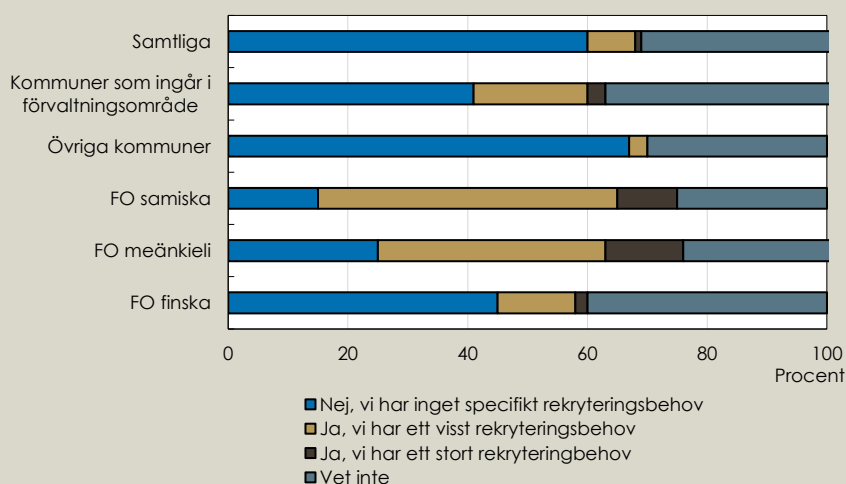

Källa: Socialstyrelsens enkät om kommunal äldreomsorg för nationella minoriteter.

När det gäller behovet av att rekrytera personal som talar meänkieli uppper 61 % av det totala antalet kommuner att de inte har något specifikt behov, 6 % har ett visst behov och 2 % ett stort behov. Det är dock 31 % som inte vet om de har behov eller inte. Av kommunerna i FO är behovet av rekryteringar störst i FO för meänkieli, 50 % har ett visst behov och 38 % har ett stort behov av sådana rekryteringar. I FO för samiska har 20 % ett visst behov och 10 % har ett stort behov medan 40 % inte vet om det behövs rekryteras meänkielitalande personal. I FO för finska har 13 % ett visst rekryteringsbehov, 7 % ett stort behov och 38 % vet inte hur behovet ser ut.

Fråga 11

Andel kommuner som inom de närmaste tre åren behöver rekrytera personal till äldreomsorgen (såväl hemtjänst som särskilt boende för äldre) som talar något av de nationella minoritetsspråken? **Samisktalande personal.**

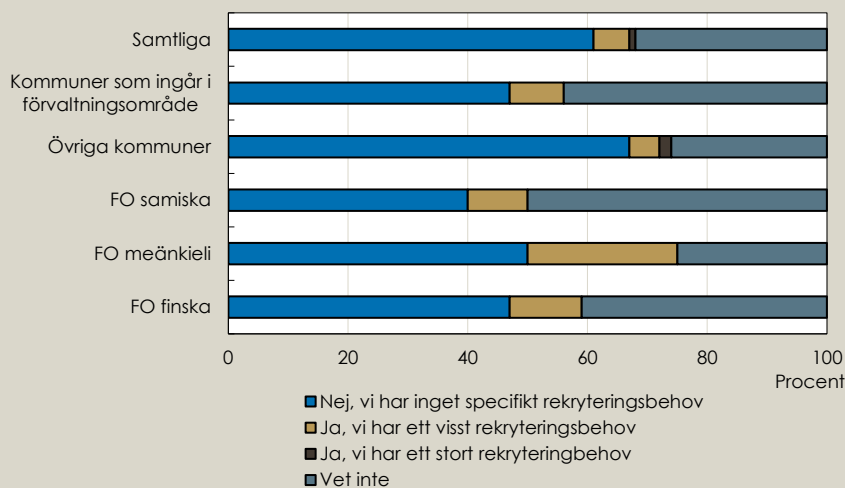

Källa: Socialstyrelsens enkät om kommunal äldreomsorg för nationella minoriteter.

När det gäller behov av att rekrytera samisktalande personal svarar 60 % av det totala antalet kommuner att det inte finns något specifikt behov, 8 % har ett visst behov, 1 % har ett stort behov och 32 % av kommunerna vet inte hur behovet ser ut. Störst rekryteringsbehov finns i FO för samiska där 50 % har ett visst behov och 10 % har ett stort behov. En fjärdedel av kommunerna, 25 %, vet inte om det finns ett rekryteringsbehov. I FO för meänkieli har 38 % ett visst behov och 13 % ett stort rekryteringsbehov av samisktalande personal och 25 % vet inte. I FO för finska är behovet lägre, 13 % har ett visst behov och 2 % ett stort rekryteringsbehov men 40 % vet inte. En kommun inom det sydsamiska språkområdet kommenterar i anslutning till frågan att ”*efterfrågan troligen fortsatt låg inom den varieteteten då språkbytesprocessen varit närmast fullständig för äldre samer med sydsamiska som modersmål.*”

Fråga 11

Andel kommuner som inom de närmaste tre åren behöver rekrytera personal till äldreomsorgen (såväl hemtjänst som särskilt boende för äldre) som talar något av de nationella minoritetsspråken **Romani chibtalande personal**.

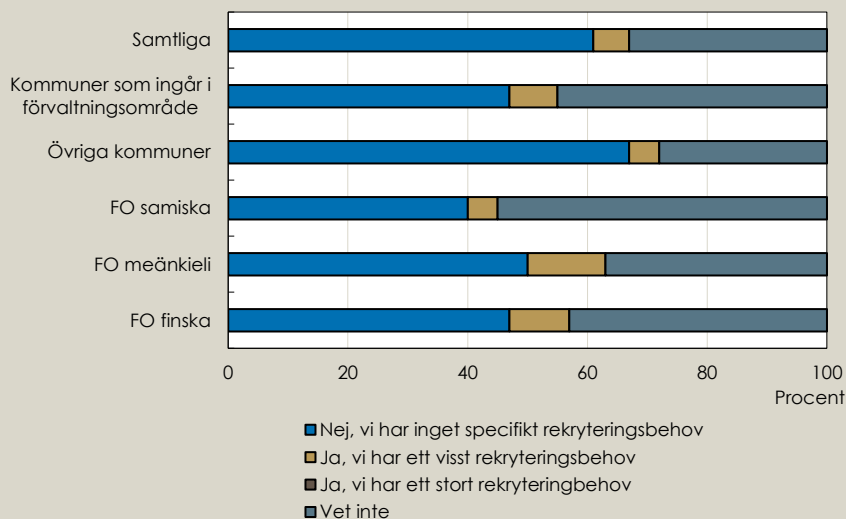

Källa: Socialstyrelsens enkät om kommunal äldreomsorg för nationella minoriteter.

Behovet av att rekrytera romanispråkig personal bedöms som relativt lågt generellt i kommunerna. Av det totala antalet kommuner svarar 61 % att de inte har något specifikt behov, 6 % att de har ett visst behov och 1 % att de har ett stort behov. Nästan en tredjedel, 31 %, vet inte hur behovet ser ut. Av kommunerna i FO är det ingen som har ett stort behov av att rekrytera romanitalande personal. I FO för meänkieli har dock 25 % ett visst behov och motsvarande siffror i FO för finska är 12 % och i FO för samiska 10 %. Även i FO kommunerna är det många som inte känner till hur stort behovet är. I FO för samiska svarar 50 %, att de inte vet hur behovet ser ut och motsvarande siffror i FO för finska är 42 % och i FO för meänkieli 25 %.

Fråga 11

Andel kommuner som inom de närmaste tre åren behöver rekrytera personal till äldreomsorgen (såväl hemtjänst som särskilt boende för äldre) som talar något av de nationella minoritetsspråken. **Jiddischtalande personal.**

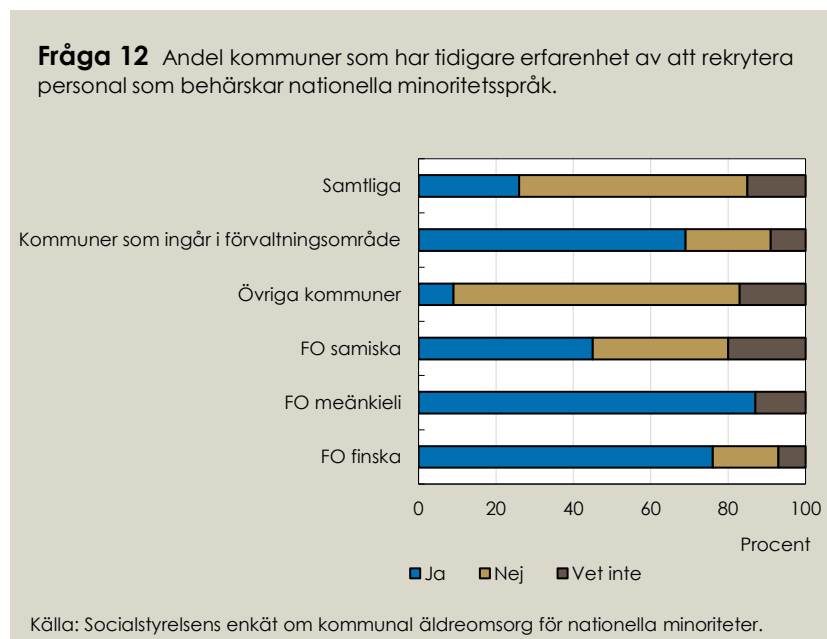
Källa: Socialstyrelsens enkät om kommunal äldreomsorg för nationella minoriteter.

Av det totala antalet kommuner svarar 61 % att de inte har något specifikt behov av att rekrytera jiddischtalande personal och 6 % att de har ett visst behov. Ingen kommun uppger att de har ett stort behov av rekrytering och 33 % vet inte. I FO för meänkieli svarar 13 % av kommuner att de har ett visst behov av att rekrytera jiddischtalande personal och motsvarande siffror i FO för finska är 10 % och i FO för samiska 5 %. I FO för samiska svarar 55 % att de inte vet hur behovet ser ut, i FO för finska är motsvarande siffra 43 % och i FO för meänkieli 38 % av kommunerna.

Sammanfattning om rekryteringsbehov

Sammanfattningsvis är det generellt sett ett högt antal kommuner som inte kan svara på hur rekryteringsbehovet ser ut när det gäller minoritetsspråkig personal såväl inom som utanför FO. Därutöver framgår dock att det finns ett rekryteringsbehov av minoritetsspråkig personal både inom och utanför FO. Totalt sett är behovet av att rekrytera finskspråkig personal störst. Det finns dock behov av rekryteringar inom varje FO för de språk som FO avser. Det finns även ett visst behov av att rekrytera personal som kan romani i och utanför FO. När det gäller jiddisch är rekryteringsbehovet lägst totalt sett även om det finns ett visst behov. Flera kommuner hänvisar i kommentarerna till att det inte finns någon efterfrågan hos brukarna och andra skriver att behovet är större inom andra språkgrupper som till exempel arabiska, urdu m.fl.

12. Har ni tidigare erfarenhet av att rekrytera personal som behärskar nationella minoritetsspråk?

Det är som förväntat främst inom FO som det finns erfarenhet av att rekrytera minoritetsspråkig personal. Där svarar 69 % att man har sådan erfarenhet, jämfört med endast 9 % av övriga kommuner. Störst erfarenhet finns i FO för meänkieli där 88 % svarar att de har sådan erfarenhet. Motsvarande siffror i FO för finska är 77 % och i FO för samiska 45 %.

I Anslutning till frågan har de som svarat ja på frågan om de har erfarenhet av att rekrytera, ombetts kommentera vilket/vilka språk det gäller och om det har varit lätt eller svårt att rekrytera. Av de 56 kommentarerna så rör 45 stycken det finska språket och flera av dem anger att det har blivit svårare att rekrytera. En kommun skriver, *Många av de som anställts tidigare (äldre personer) kan finska eller meänkieli. Mycket svårare med den personal som nu anställs, väldigt få kan något minoritetsspråk (och många har också svårt med svenskan).* En annan skriver, *Det blir svårare för varje år då den generationen som är anställningsbar inte har bibehållit sin kunskap i finska språket.* I flera kommentarer anges även generellt svårigheter med att rekrytera vård- och omsorgspersonal. *Att rekrytera personal som kan meänkieli, samiska och finska är svårt. Vi har många i personalgruppen som är nyanlända som inte har svenska som sitt första språk. Svårt att rekrytera personal.*

13. Vill du tillägga något ytterligare om kommunens insatser för äldre personer inom de nationella minoriteterna?

Av kommentarerna framgår att några av kommunerna upplever att det inte finns en efterfrågan på det som enkäten handlar om. Flertalet av kommentarerna berör dock att det här är ett utvecklingsområde som kommunerna avser att arbeta vidare med. I kommentarerna identifieras svårigheter men ges också goda exempel. Några lyfter att enkäten i sig har bidragit till att de uppmärksammar området mer.

-Det har genom denna enkät blivit tydligare att arbetet med kommunens insatser för äldre personer inom de nationella minoriteterna kan utvecklas. Några av frågorna kommer vi att diskutera vidare i samband med de operativa samverkansgrupperna tillsammans med den sverigefinska minoriteten.

Andra kommenterar att detta är ett område som behöver utvecklas mer eller som kommunen är i en uppstartsfas för att arbeta med.

-Vi ser detta som ett utvecklingsområde både utifrån ett brukarbehov och utifrån kunskap hos medarbetarna i framtiden.

-Det är helt klart att detta är ett förbättringsområde, det är svårt att finna personer med riktig utbildning för dessa jobb i en så pass liten kommun som vår.

-Vi är fortfarande i uppstart när det gäller finskt förvaltningsområde i äldreomsorgen. Det pågår en enkätundersökning som avslutas 31 augusti som kommer att sammanställas och ge oss ledning i det fortsatta planeringsarbetet.

Några kommuner ger även exempel på insatser de gör för att ge stöd åt framförallt det finska språket.

-I kommunens platsannonser står det att kommunen hör till finskt förvaltningsområde samt att man gärna ser till att få finskspråkig personal till kärnverksamheterna

-Det har erbjudits språkkurser i finska för förvaltningens medarbetare och en ordbok med finsk-svensk vård- och omsorgsterminologi har utgivits.

Sammanfattande kommentarer

Avsikten med denna enkätundersökning har varit att belysa situationen för de nationella minoriteterna inom den kommunala äldreomsorgen och utveckla en form som möjliggör en långsiktig och kontinuerlig uppföljning av området. För detta ändamål har kommunerna via enkäten fått svara på frågor som beskriver rutiner, service, kunskap och behov som finns i omvårdnaden av äldre personer från de nationella minoriteterna. Det är dock till vissa delar svårt att utläsa från resultaten i vilken utsträckning minoriteternas rättigheter och behov faktiskt tillgodoses. Inför kommande enkätundersökning så kommer enkätfrågorna att ses över i ambitionen att resultaten ska ge mer precis kunskap angående situationen.

Sammanfattningsvis visar resultaten som väntat att det finns ett högre utbud av service på de nationella minoritetsspråken inom de FO som omfattar språken. Inom FO för finska, meänkieli och samiska ges till exempel information om äldreomsorg i hög utsträckning på respektive språk. Det finns däremot sällan sådan information på romani eller jiddisch, som inte heller omfattas av några FO. Om graden av service på minoritetsspråken motsvarar behoven eller inte är oklart. Både kommunerna i och utanför FO saknar till stor del rutiner och arbetssätt för att ta reda på behoven bland de nationella minoritetsgrupperna när det gäller språk och kulturkompetens inom äldreomsorgen. Det saknas även till stor del rutiner och arbetssätt när det gäller att ta reda på behoven hos enskilda i samband med t.ex. biståndsbedömnings-samtal. Detta trots att kunskap om behoven hos de nationella minoriteterna är en förutsättning för att försäkra sig om att leva upp till de skyldigheter som beskrivs både i minoritetslagen och i SoL.

Överraskande många kommuner har däremot en hög beredskap, om man tittar på resultaten i siffror, för att erbjuda biståndsbedömnings-samtal på de nationella minoritetsspråken. Över 40 % av kommunerna svarar att de kan erbjuda detta på samtliga språk, även på romani chib och jiddisch. Av de 88 kommentarer som har lämnats i samband med frågan skriver 78 stycken att de anlitar tolk vid behov. Svaren ger därmed ingen direkt upplysning om den faktiska beredskapen utan får anses svara på om kommunerna bedömer att de kan anlita tolkar i största allmänhet. Kommentarererna från kommunerna tyder på att de inte har reflekterat över att det kan finnas olika tillgång på tolkar för de olika minoritetsspråken. Kommunerna har svarat på frågan som om de kan anlita tolk på vilket av minoritetsspråken som helst i samma utsträckning, vilket inte kan bedömas som realistiskt. Se till exempel, Kammarkollegiet.se

Äldreomsorg på minoritetsspråk

En viktig del av minoriteternas rättigheter rör rätten till äldreomsorg där hela eller väsentlig del av servicen ges av personal som behärskar minoritetsspråken. I FO är detta ett absolut krav om en enskild så önskar och utanför FO är det ett krav om det finns personal som behärskar språken. Som väntat finns flertalet av kommuner som erbjuder sådan service inom FO för finska,

meänkieli och samiska. Alla kommuner i FO för meänkieli svarar att de ger sådan service, i FO för finska ger 85 % av kommunerna sådan service och i FO för samiska finns det i hälften av kommunerna.

Som framgått tidigare är de olika FO även olika omfattande vad gäller antalet kommuner som ingår i respektive område och en kommun kan dessutom ingå i ett eller flera FO. När det gäller kommunerna i FO för meänkieli så ingår samtliga även i FO för finska. Därför är det naturligt att det inom FO för meänkieli även finns en hög grad av service på finska. Ibland finns service på finska i högre utsträckning i FO för meänkieli än i FO för finska. Detta har troligtvis att göra med den höga andel språkavvändare av både finska och meänkieli som finns inom dessa kommuner både bland brukare och personal.

För att fördjupa bilden har de 59 kommuner som svarat att de har äldreomsorg på minoritetsspråk även fått svara på vilket språk som servicen gäller och i vilken del av äldreomsorgen. Det är endast 4 kommuner utanför FO som uppger att de har service på minoritetsspråk inom ramen för äldreomsorgen och i samtliga fall avser det service på finska. I FO för meänkieli har alla kommuner service på finska. Det är endast i FO för samiska som det finns kommuner som inte erbjuder service på finska i någon del av äldreomsorgen.

När det gäller service på meänkieli inom äldreomsorgen finns den främst i FO för meänkieli och endast i liten utsträckning i de övriga FO. Det finns även kommuner i FO för meänkieli som inte erbjuder någon äldreomsorg alls på språket. Ungefär samma förhållanden råder för service på samiska men det är fler kommuner i FO för samiska som svarar att de inte vet i vilken utsträckning äldreomsorg finns på samiska.

För samtliga kommuner gäller att servicen på minoritetsspråken ges främst inom särskilda boenden och hemtjänst och i mindre utsträckning inom korttidsboende och dagverksamhet. Service på romani eller jiddisch förekommer inte alls inom kommunal äldreomsorg.

I den reviderad minoritetslag som trädde i kraft 2019 utökades rättigheterna inom äldreomsorgen så att servicen skulle gälla alla 5 språken i hela landet om det finns tillgång till personal som behärskar språken. Det är en reform som hittills inte verkar ha gett någon effekt. Kommunerna själva uppger att den främsta orsaken till att servicen inte ges på minoritetsspråk inom äldreomsorgen är att det saknas efterfrågan. Detta bör dock ses i ljuset av att en majoritet av kommunerna saknar rutiner eller dokumenterade arbetsätt för att ta reda på behoven för nationella minoriteter inom äldreomsorgen. De flesta kan inte heller ta fram antalsuppgifter för hur många personer som har ansökt om äldreomsorg på minoritetsspråk. Dessutom har 70 % av det totala antalet kommuner varken rutiner eller arbetsätt för att kartlägga personalens kunskaper i nationella minoritetsspråk. Därmed är det inte möjligt att svara på om det utbud som finns faktiskt motsvarar behoven. Det är däremot uppenbart att kommunerna inte i tillräcklig grad undersöker behoven eller sin egen kapacitet. Därmed kan de inte heller fullt ut leva upp till lagens krav att informera om eller tillhandahålla äldreomsorg på minoritetsspråk om det finns enskilda som begär det och det finns personal som behärskar språken.

Bedömningen att lagen inte får tillräckligt genomslag förstärks även av resultatet att majoriteten av kommuner utanför FO inte gör någon insats för att säkerställa att personal inom äldreomsorgen känner till de nationella minoriteternas rättigheter. Detta gäller även för ett antal kommuner inom FO för

finska och meänkieli. Denna bild bekräftas av enskilda som hör av sig till Socialstyrelsen angående att deras anhöriga inte får äldreomsorg på minoritetsspråk även inom ett FO för det språket.

Möjlighet till stöd för att upprätthålla den kulturella identiteten

En annan förändring i den reviderade minoritetslagen från 2019 är att kommunerna inom ramen för äldreomsorgen även ska beakta de äldres behov av att upprätthålla sin kulturella identitet. Det kan exempelvis handla om att kommunen i omsorgen tillhandahåller traditionell musik och mat, kulturella inslag, särskilda inredningsdetaljer eller samarbeten med aktörer från de nationella minoriteternas civila samhälle. Det är även lämpligt att den personal som tjänstgör i verksamheten har särskild kulturkompetens. Skyldigheten ska ses i ljuset av dels det allmännas ansvar att främja de nationella minoriteternas möjligheter att behålla och utveckla sin kultur i Sverige enligt minoritetslagen, men även i ljuset av äldreomsorgens värdegrund om ett ”värdigt liv” i socialtjänstlagen. Samtidigt måste hänsyn tas till vilka insatser och anpassningar som är rimliga att vidta utifrån lokala förutsättningar och behov.

Resultaten visar att i den mån det alls förekommer insatser i avsikt att stödja äldres möjlighet att upprätthålla sin kulturella identitet så sker detta inom FO och då för samer, sverigefinnar och tornedalingar inom deras respektive språkliga FO. För judar och romer förekommer inga sådana insatser i någon av kommunerna varken i eller utanför FO. Utanför FO så finns få insatser och då endast för sverigefinnar. Eftersom frågan är ställd angående insatser de senaste 12 månaderna så är det möjligt att pandemin har gjort att insatserna varit färre än normalt. Slående är dock att det utanför FO inte görs några insatser alls för varken judar, romer, samer eller tornedalingar och att 97 % av kommunerna inte heller gör några insatser för sverigefinnar. Det verkar som om mycket arbete återstår innan äldre från de nationella minoriteterna får stöd i att upprätthålla sina kulturella identiteter inom äldreomsorgen i Sverige.

Möjligheten att få beviljad omsorg i en annan kommun

I enkäten finns en fråga om de kommuner som inte kan tillhandahålla äldreomsorg på minoritetsspråken eller göra insatser för att den äldre ska få stöd i att upprätthålla sin kulturella identitet, är beredda att bevilja sådan omsorg i en annan kommun. Frågan har exemplifierats med en judisk person som vill bo på judiskt boende för att få tillgång till koshermat och firande av judiska högtider. Detta eftersom det till exempel finns judiska äldreboenden i Stockholm och Göteborg som inte är kommunala men som en del äldre vill flytta till från andra kommuner där det saknas. Ungefär hälften av kommunerna kan inte svara på frågan. Av de 65 kommentarer som kommunerna har lämnat i anslutning till frågan så framgår att många hänvisar till att den äldre själv eller via hjälp från sin hemkommun självklart kan söka om boende i en annan kommun. Flera kommuner hänvisar till att det är fritt fram att bosätta

sig var som helst och hänvisar till SoL och till en överenskommelse mellan landets kommuner som gäller sedan 1989. Andra kommuner skriver att det krävs nämndbeslut eller hänvisar till särskilda avtal som innebär att kommunerna köper platser i andra kommuner som till exempel kan tillhandhålla service på finska. En kommun skriver, *”Enligt biståndshandläggare kan detta vara möjligt om en enskild individ blir beviljad en sådan specifik insats och det inte kan tillgodoses i vår egen kommun så kan ex. socialnämnden ta upp ärendet och fatta beslut om att köpa tjänsten i en annan kommun.”* I praktiken begränsas möjligheten att få insatser beviljade genom bedömningen av de individuella behoven och villighet att betala för insatsen. Det förefaller inte som om kommunerna generellt i bedömningar och beslut tar hänsyn till de särskilda rättigheter eller behov som äldre från de nationella minoriteterna har. Detta är dock något som en kommande enkät borde undersöka mer.

Rekryteringsbehov av personal som behärskar minoritetsspråk.

Av de kommuner som ingår i FO för finska och meänkieli har de flesta erfarenheter av att rekrytera personal som kan tala minoritetsspråk. I FO för samiska ser det lite annorlunda ut, där har mindre än hälften av kommunerna sådan erfarenhet och där svarar även en femtedel att de inte vet om kommunen tidigare har rekryterat minoritetsspråkskunnig personal. I samtliga FO svarar dock majoriteten av kommunerna att de har ett visst eller ett stort behov av att rekrytera personal som kan minoritetsspråk inom de närmaste 3 åren. Majoriteten av kommunerna utanför FO anser sig inte ha något behov att rekrytera minoritetsspråkskunnig personal generellt men nästan en femtedel anser att de har ett visst eller stort behov att rekrytera finskspråkig personal inom äldreomsorgen de kommande tre åren. Det saknas statistik över hur många personer i Sverige som talar de olika minoritetsspråken vilket naturligtvis försvårar för kommunerna att planera sina rekryteringar så att det ska motsvara behoven inom äldreomsorgen. Avsaknaden av statistik förstärker därmed behovet av att varje kommun på andra sätt skaffar sig kunskap om hur behoven ser ut i den äldre befolkningen och därefter kan planera för omsorgen utifrån behoven. När det gäller rekryteringar inom äldreomsorgen är det dock ett känt och växande problem över hela landet att färre personer väljer att utbilda sig och arbeta inom området. En kommun skriver i kommentarerna på slutet i enkäten. - *I vår kommun är speciellt meänkieli fortfarande ett levande språk. Många brukare kan främst meänkieli och en del också finska. Även många i personalgrupperna behärskar meänkieli eller finska, men antalet som gör det minskar för varje år (ett antagande). Problemet är att det just nu inte pågår något strukturellt arbete med att utveckla arbetet med minoritetsspråken riktat till äldre.*

Svårt att nå ut med minoritetslagens intentioner

Resultaten av denna enkät visar att intentionen med lagen, att de nationella minoriteternas särskilda rättigheter ska implementeras, inte har nått fram till alla kommuner. I kommentarerna som kommunerna har kunnat lämna i anslutning till enkätfrågorna är det många som uttrycker att de behandlar alla lika oavsett etnicitet och ursprung. Det är också många som skriver att de ordnar tolk vid behov oavsett språklig bakgrund eller att alla har samma rättigheter enligt IBIC. Kommentarererna visar att dessa kommuner inte har förstått att minoriteterna inte alltid ska behandlas på samma sätt som alla andra utan har särskilda rättigheter, både språkligt och kulturellt. Det förefaller som om strävan efter jämlikhet här sätter krokben för att minoriteterna ska få sina rättigheter tillgodosedda. Den reviderade minoritetslagen från 2019 som bland annat syftar till att ge ökade rättigheter till samtliga äldre från de nationella minoriteterna, även utanför FO, verkar inte ha fått något genomslag hittills. Kommunerna har en bristande kunskap såväl om minoriteternas rättigheter som hur efterfrågan för äldreomsorg på nationella minoritetsspråk ser ut inom kommunen samt vilken kapacitet de själva har att möta den. Det görs även få insatser för att öka kunskapen bland personalen. Många representanter för de nationella minoriteterna har i samråd och i olika utredningar framhållit att kunskapsnivån om minoriteternas rättigheter är låg i kommunerna. Minoriteternas uppfattning kan sägas stämma väl med resultatet i denna enkät. Det finns naturligtvis även kommuner, vilket framkommer av bl.a. kommentarerna, som gör ett idogt arbete för att ta reda på behov och tillgodose de nationella minoriteternas rättigheter. Dessa goda exempel kommer förhoppningsvis spridas även till andra kommuner över tid.